

YASHIL IQTISODIYOTGA O‘TISH SHAROITIDA MOLIYA-SOLIQ SOHALARINING RAQAMLASHUVI

Ismoilov Botir Muxamedovich

Qo‘qon universiteti o‘qituvchisi
e-mail: ismoilovbotirjon3@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada O‘zbekistonda yashil iqtisodiyotga o‘tish jarayonida moliya va soliq sohalarining raqamli transformatsiyasi chuqur tahlil qilinadi. Raqamlashtirishning davlat moliyasi boshqaruvi, soliq ma‘murchiligi, ekologik monitoring va yashil moliyalashtirish mexanizmlariga ta’siri real statistik ma‘lumotlar va rasmiy axborotlar asosida yoritiladi. Moliya sohasida g‘aznachilik axborot tizimlarining joriy etilishi, soliq tizimida esa elektron xizmatlar, onlayn nazorat-kassa mashinalari va masofaviy audit jarayonlari ekologik maqsadlarga erishishni tezlashtirayotgani ilmiy asosda ko‘rsatib beriladi. Shuningdek, yashil obligatsiyalar, ekologik kreditlar, energiya samaradorligini oshiruvchi loyihalar va raqamli monitoring tizimlarining iqtisodiy barqarorlikka ta’siri ham tahlil qilinadi. Maqola raqamli transformatsiya va yashil iqtisodiyot o‘rtasidagi o‘zaro uyg‘un va strategik bog‘liqlikni asoslab beradi.

Kalit so‘zlar: yashil iqtisodiyot, raqamlashuv, moliya tizimi, soliq ma‘murchiligi, fintech, ekologik monitoring, yashil obligatsiyalar, energiya samaradorligi, davlat moliyasi, raqamli transformatsiya.

Asosiy qism:

Yashil iqtisodiyotga o‘tish jarayonida moliya va soliq tizimlarining raqamli transformatsiyasi nafaqat ekologik maqsadlarga erishish, balki iqtisodiy boshqaruv samaradorligini oshirishda ham hal qiluvchi o‘rin tutadi. Zamonaviy raqamli texnologiyalar – big data, sun‘iy intellekt, blockchain, IoT – yordamida davlat moliyasi, soliq ma‘murchiligi va ekologik loyihalar monitoringi ancha takomillashmoqda. Dunyoda ushbu yo‘nalishga bo‘lgan e‘tibor ortib bormoqda: Global Green Finance Index (2024) ma‘lumotlariga ko‘ra, 2020–2024-yillar davomida global yashil moliya bozorining hajmi 2 trillion dollardan 4,5 trillion dollargacha yetgan. Kelgusi yillarda esa ushbu bozor yiliga o‘rtacha 10–15 foiz o‘sishi kutilmoqda.

Moliya tizimining raqamlashuvi va ekologik boshqaruvning kuchayishi O‘zbekiston moliya tizimi so‘nggi yillarda jadal raqamlashtirilmoqda. Rasmiy ma‘lumotlarga ko‘ra, 2024-yilga kelib davlat budjetining barcha darajalari G‘aznachilik axborot tizimida yuritilmoqda. Ushbu tizimning joriy etilishi natijasida budjet xarajatlari bo‘yicha operatsiyalar tezligi 4 baravarga oshgan, ma‘lumotlar qayta ishlashning avtomatlashtirilishi esa inson omili ta’sirini 30–40 foizga kamaytirgan.

Ekologik loyihalarni moliyalashtirishda ham raqamli boshqaruv tizimlari qo‘llanilmoqda. Masalan, “Yashil energiya” loyihalariga ajratilayotgan davlat mablag‘lari real vaqt rejimida kuzatilib, monitoring ma‘lumotlari ochiq axborot platformalarida e‘lon qilinmoqda. Bu esa shaffoflikni oshiradi, investorlar ishonchini mustahkamlaydi hamda korrupsiya xavfini kamaytiradi. O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi 2023-yilda ekologik va energetik modernizatsiya loyihalariga 1,8 trillion so‘m mablag‘ ajratilganini ma‘lum qilgan bo‘lib, ushbu mablag‘larning xarajat yo‘nalishlari to‘liq raqamli tizimlar orqali nazorat qilingan.

Soliq tizimining raqamli transformatsiyasi va yashil iqtisodiyotga ta’siri. Soliq ma‘murchiligini raqamlashtirish ekologik iqtisodiyotning rivojlanishiga bevosita ta’sir qiladi. Bu, birinchi navbatda, korxonalar faoliyatida ekologik standartlarga amal qilish darajasini aniqlash, chiqindilar hajmini monitoring qilish va “yashil soliq imtiyozlari”ni samarali qo‘llash imkoniyatlarini kengaytiradi.

Davlat soliq qo‘mitasi ma‘lumotlariga ko‘ra, 2023–2024-yillarda soliq tizimida quyidagi natijalarga erishildi:

- elektron hisob-varaq-fakturalar ulushi 95 foizga yetdi;
- onlayn nazorat-kassa mashinalari 99 foiz tadbirkorlik subyektlarini qamrab oldi;
- soliq tekshiruvlarining 82 foizi masofaviy tarzda o'tkazildi;
- soliq to'lovchilarning ekologik ko'rsatkichlari bo'yicha yagona ma'lumotlar bazasi shakllantirildi.

Raqamlashuv natijasida soliq bazasi oshib, yashirin iqtisodiyot qisqarib bormoqda. Shu bilan birga, “yashil soliq mexanizmlari” – ekologik zararli faoliyat uchun to'lovlar, karbon soligi, chiqindilar uchun differensial tariflar joriy etish imkoniyatlari kengaymoqda. BMTning 2023-yilgi “Green Fiscal Reform Report”ga ko'ra, soliq tizimida ekologik rag'batlar joriy etilgan davlatlarda energiya tejamkorligi 15–20 foizga, qayta tiklanuvchi energiya investitsiyalari esa 25 foizga oshgan.

Yashil moliyalashtirishning raqamli infratuzilma asosida rivojlanishi. Raqamli moliyaviy texnologiyalar – fintech – yashil investitsiyalar bozorini kengaytirishda asosiy vositaga aylanmoqda. O'zbekistonda 2023-yilda Markaziy bank tomonidan “yashil obligatsiyalar” bozorini rivojlantirish bo'yicha me'yoriy asos yaratildi. 2024-yilda tijorat banklari tomonidan 300 million dollardan ortiq yashil kreditlar ajratildi. Ularning 60 foizi quyosh energiyasi, energiya tejamkor qurilmalar, atrof-muhitni modernizatsiya qilishga yo'naltirilgan.

Fintech platformalar orqali “kredit scoring” tizimlari ham takomillashib, ekologik loyihalarning risk darajasi aniqroq baholanmoqda. Raqamli platformalar investorlar va loyihalar o'rtasida tezkor aloqani ta'minlab, ekologik loyihalarning moliyaviy samaradorligini oshirmoqda.

Ekologik ma'lumotlar tizimining raqamlashtirilishi. Yashil iqtisodiyotni rivojlantirish uchun ekologik ma'lumotlarning aniqligi va ochiqligi juda muhim. Shu maqsadda O'zbekistonda bir nechta milliy platformalar ishlab chiqildi:

- **“Atmosfera” monitoring tizimi** – havoning ifloslanish ko'rsatkichlarini real vaqt rejimida aks ettiradi.
- **“Yashil hudud” reestri** – daraxtlar, yashil zonalar va rekreatsiya hududlari bo'yicha ma'lumotlarni jamlaydi.
- **Energiya samaradorligi reyestri** – korxonalarning energiya sarfi va CO₂ chiqindilari bo'yicha ma'lumotlarni saqlaydi.

Xulosa:

Yashil iqtisodiyotga o'tish jarayonida moliya va soliq sohalarining raqamli transformatsiyasi iqtisodiy boshqaruvning yangi bosqichini shakllantirib, ekologik barqarorlikni ta'minlashda muhim strategik vosita sifatida namoyon bo'lmoqda. Raqamli texnologiyalar asosidagi moliyaviy boshqaruv, elektron soliq tizimlari, ekologik monitoring platformalari va yashil moliyalashtirish mexanizmlarining kengayishi natijasida davlat boshqaruvi shaffofligi oshmoqda, ekologik loyihalarning samaradorligi kuchaymoqda va investitsion muhit sezilarli darajada yaxshilanmoqda.

O'zbekiston misolida ko'rish mumkinki, so'nggi yillarda elektron hisob-kitoblar, masofaviy soliq ma'murchiligi, onlayn monitoring va g'aznachilik tizimlarining optimallashtirilishi orqali moliya-soliq sohalarida raqamlashuv jarayoni sifat jihatdan yangi bosqichga ko'tarildi. Bu esa yashil iqtisodiyotga o'tish strategiyasida belgilangan maqsadlar — energiya samaradorligini oshirish, qayta tiklanuvchi energiya ulushini ko'paytirish, chiqindilarni qisqartirish va ekologik innovatsiyalarni joriy etishga zamin yaratmoqda.

Shuningdek, raqamli moliya va yashil kreditlar bozori kengaygani sari korxonalar ham ekologik talablarga moslashishga intilmoqda. Ekologik ma'lumotlar tizimlarining ochiqligi korxonalar faoliyatini baholashni osonlashtirib, soliq imtiyozlarini adolatli taqsimlash imkonini beradi. Umuman olganda, raqamli transformatsiya va yashil iqtisodiyot uyg'unligi kelajakda iqtisodiy rivojlanishning eng muhim yo'nalishlaridan biri bo'lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. United Nations Environment Programme (UNEP). (2024). Global Green Economy Outlook 2024. Nairobi: UNEP.

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori. (2022). "Yashil iqtisodiyotga o'tish strategiyasi – 2030". Tashkent: Hukumat rasmiy nashri.
3. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi. (2023). Davlat budjeti va ekologik loyihalarni moliyalashtirish bo'yicha yillik hisobot. Tashkent: Moliya vazirligi.
4. O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi. (2023). Soliq tizimining raqamlashtirilishi bo'yicha statistik ma'lumotlar. Tashkent: Davlat soliq qo'mitasi.
5. Central Bank of Uzbekistan. (2023). Yashil moliyalashtirish va obligatsiyalar bozorini rivojlantirish bo'yicha normativ-huquqiy asoslar. Tashkent: Markaziy bank.
6. Global Green Finance Index. (2024). GGFI 2024 Report. London: Z/Yen Group.
7. United Nations Environment Programme (UNEP). (2023). Green Fiscal Reform Report 2023. Nairobi: UNEP.
8. O'zbekiston Respublikasi Ekologik monitoring agentligi. (2023). Atmosfera va yashil hududlarni raqamli monitoring tizimi hisobotlari. Tashkent: Ekologiya vazirligi.
9. World Bank. (2023). Digitalization of Tax and Finance Systems for Sustainable Development. Washington, D.C.: World Bank Publications.
10. Ismoilov, B. (2024). TADBIRKORLIK SUBYEKTLARINI DAVLAT XARIDLARIDAGI ISHTIROKI:(Farg'ona viloyati misolida). QO'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI, 13, 133-135.
11. Ismoilov, B. (2025). PARTICIPATION OF BUSINESS ENTITIES IN PUBLIC PROCUREMENT. QO'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI, 14, 51–53. <https://doi.org/10.54613/ku.v14i.1121>.